

DOKTORA TEZ ÖZETİ
ÖĞRETMEN EĞİTİMİNDE MESLEK FORMASYONU ÖĞRETİMİNİN
ÖĞRETİM ELEMANI DAVRANIŞLARINA YANSIMASI

Dr. F. Dilek GÖZÜTOK*

PROBLEM

Bilindiği üzere, eğitim birey davranışlarının değişme sürecidir. İnsanın dünyaya gelmesiyle başlayan ve hayatı boyu süren bu sürecin okulda, planlı ve programlı olarak yürütülen boyutu bireyin öğretimini oluşturur. Öğretim, eğitim amaçları doğrultusunda davranış değiştirme ya da yeni davranışlar oluşturma için öğrencilere yardımcı olma çabalarını içermektedir. Öğretim güdümlüdür, planlıdır, programlıdır, desteklidir. Öğrencinin öğretmen ile ve onun sağladığı ortamla etkileşimi önem taşır.

Öğretmen, sınıf atmosferi içinde bir yandan öğrencileri bilgi ve becerilerle donatırken, diğer yandan davranışları ile onları etkiler. Öğretmen, bilgi, beceri ve tutumlarıyla öğrencilerinin, yani gelecekte toplumu oluşturacak bireylerin eğitilmesi görevini yürütür. Öğretmenin bu görevini başarılı olarak yerine getirebilmesi için, üst düzeyde genel kültüre sahip olması, öğreteceği alanda ve aynı zamanda eğitim alanında bilgi ve becerilerle donatılmış olması gerekmektedir.

Öğretmen, eğitim amaçlarını gerçekleştirme yönünde birey davranışlarının değişmesinde çok önemli bir fonksiyonu yerine getirir. Eğitim amaçlarının işaretlediği yönde öğrenci davranışı oluşturulamadığı sürece, eğitimde kaliteyi sağlamak mümkün değildir. Eğitim amaçları ile belirlenen davranışlar, toplumun istediği insan tipinin özelliklerini de yansıtır. İstenen özellikteki insanı yetiştirme işi öğretmene düşen önemli bir görevdir. Büyük Atatürk'ün "Muallimler, yeni nesil sizin eseriniz olacaktır" ve "Eserin kıymeti, sizin maharetiniz ve fedakârlığınız derecesiyle mütenasip bulunacaktır." Özdeyişlerinde vurguladığı gibi, eğitilmiş kişilerin niteliklerinin, bu kişileri eğiten öğretmenlerin nitelikleri ile hemen hemen özdeş olduğu söylenebilir.

---

* Eğitim Programları ve Öğretim Bölümü Program Geliştirme Anabilim Dalı.

Öğrenci hangi yaş ve düzeyde olursa olsun, eğitime başladığı zaman bir takım olumlu ve olumsuz davranışlara sahiptir. Öğretmen, eğitilmesi gereken öğrencilerin olumlu davranışlarını geliştirebilmeli, olumlu olmayanlarını değiştirebilmelidir. Öğrenci davranışlarının değiştirilmesi ve geliştirilmesi ile görevli öğretmen, bu görevi yerine getirirken bir çok öğretim yönteminden yararlanır. Öğretmenin uygulamak üzere seçtiği ve kullandığı öğretim yöntemi, öğretmenin kendi davranışlarıyla bütünleşerek öğrenciye takdim edildiği zaman ancak amaçlara ulaşma yolunda anlam kazanır. Öğrenciye “Türkçe’yi dil kurallarına uygun olarak konuşma” davranışını kazandırması gereken bir öğretmenin, kendisi dil kurallarına uygun konuşuyorsa, bu davranışı oluşturması mümkündür. Çünkü öğrenci, öğretmenin “yapılması gerekir” dediklerinden çok “yaptığı” davranışlardan etkilenir.

Anne-babasını ana - baba davranışı olarak eleştiren bir çok kişinin, ana ya da baba olduğu zaman eleştirdiği bir çok davranışı farkında olmadan yaptığı, yalan söylenen bir ortamda yetişen bir çocuğun yalan söylediği bilinen bir gerçektir.

Öğretmenlerin sadece bilgi verme fonksiyonuna sahip olduğu konusundaki görüşler yıllar önce önemini kaybetmiştir. Öğrencilerin, öğretmenin verdiği bilgilerin yanı sıra ve daha çok gösterdiği tutum ve davranışlardan etkilendiği görülmüştür.

Davranış bilimleri bize, öğrencinin, öğretmenin tutum ve davranışları ile etkilendiğini göstermektedir. Öğretmenin düşünsel tutumu, duygusal tepkileri, çeşitli alışkanlıkları öğrenciyi etkilemektedir. Çoğu zaman öğrenci öğretmenin anlattığı konuya yaklaşımına dikkat etmekte ve olayları yorumlama biçiminden etkilenmektedir.

Bu araştırmanın hipotezini sıralamak üzere, araştırmacı tarafından Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi ve Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi’nde 1984-1985 öğretim yılında bir ön inceleme yapılmıştır. Bu incelemede 500 öğretmen adayına geçmiş yıllardaki öğretmenlerinin kendileri tarafından hangi özellikleri ile hatırlandığı ve öğretmenlerinin hangi özelliğinden etkilendikleri sorulmuştur. Tamamen serbest bir ortamda ve açık uçlu olarak sorulan bu soruya çok değişik ve ilginç cevaplar verilmiştir. Hiçbir öğretmen adayı, öğretmenin söylediğinden etkilendiğini belirtmemiştir. Etkilendikleri öğretmenlerinin davranışlarından söz etmişlerdir. Öğrencilerin % 70’i aradan yıllar geçmesine rağmen öğretmenlerinin davranışlarına sahibolma arzusunda olduklarını belirtmişlerdir.

Eğitim programlarının etkililiğinin ölçüsünün o programı yürüten öğretim elemanlarının nitelikleri ile orantılı olması, ayrıca yapılan ön incelemede görüldüğü üzere öğrencilerin öğretmenlerinin söylediklerinden çok, davranış biçimlerinden etkilenmeleri nedeniyle, öğretmen eğitiminde görev alan öğretim elemanlarının öğretim sırasında öğretmen adaylarına öğrettikleri ile bizzat yaptığı davranışlar arasındaki tutarlılığın incelenmesi önem taşımaktadır. Bu araştırma ile bu ilişki incelenmekte ve öğretim elemanının öğrettiği “*kazanılması gereken mesleki davranışlar*” ile “*bizzat kendi mesleki davranışları*” arasındaki tutarlılığın belirlenmesi amaçlanmıştır.

METODOLOJİ

Üç yıllık bir zaman süresinde yürütülen bu alan araştırmasının, başlangıcında altı ay, yurt içinde ve dışında ilgili kaynakların taranması, incelemelerin yapılması, araştırmanın projelendirilmesi ve veri toplama biçim ve araçlarının sistemleştirilmesine ayrılmıştır. Bunu dört üniversitede veri toplamaya dönük iki dönem süren alan uygulamaları izlemiştir. Araştırma raporunun yazılması doğal olarak üçüncü aşamayı oluşturmuştur.

Araştırmanın Amaçları

Bu çalışmada, öğretmen eğitimi yapan kurumlarda, öğretmen adaylarına öğretmenlik bilgisi kazandırmayı amaçlayan derslerde, öğretilenlerle, öğretenlerin mesleki davranışları arasındaki tutarlılığın tesbit edilmesine çalışılmıştır.

Bunun için de aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

(i) Öğretmenlik meslek bilgisi programlarında yer alan hangi dersler, teori-uygulama tutarlılığını incelemeye elverişlidir?

(ii) Bu dersleri veren öğretim elemanlarının öğrettikleri ile, sınıf içi mesleki davranışları arasında tutarlılık ölçüsü nedir?

(iii) Öğretim elemanının öğrettikleri ile mesleki davranışları arasındaki tutarlılığı etkileyen faktörler nelerdir?

(iv) Sözü edilen tutarlılık faktörünün, disiplinlere ve üniversitelere göre durumu nedir?

(v) Öğretim elemanlarının öğrettikleri ile kendi mesleki davranışları arasındaki tutarlılık ölçüsünün, bu ölçüyü etkileyen faktörlere göre durumu nasıldır?

Sınırlamalar

Bu araştırma;

(i) Ankara'daki 4 üniversiteye bağlı, orta öğretim düzeyindeki okullarda istihdam edilmek üzere öğretmen eğitimi yapan fakülteler,

(ii) Belirlenen bu dersleri okutan öğretim elemanlarının izlenebilir gözlenebilir davranışları ve bu davranışları etkileyen şartlarla sınırlıdır.

Evren ve Örneklem

Öğretmen eğitimi yapan kurumlarda, öğretmenlik formasyonu derslerini veren öğretim elemanları araştırmanın evrenini oluşturmaktadır.

Örneklem tesbitinde kademeli örnekleme yöntemi uygulanmıştır.

(i) Ankara'da bulunan 4 üniversiteye bağlı öğretmen eğitimi yapan fakülteler belirlenmiştir.

(ii) Belirlenen bu kurumların öğretmenlik meslek bilgisi veren öğretim programları incelenmiştir. Bu inceleme sonunda belirlenen 6 fakültede genellikle yer alan disiplinler tesbit edilmiştir.

(iii) Tesbit edilen ortak dersler içinden öğretilen ile öğretmen davranışı arasındaki tutarlılığı inceleme açısından elverişli olan dersler belirlenmiştir.

(iv) Belirlenen bu dersleri okutan öğretim elemanları saptanmış ve kodlanmıştır.

(v) Öğretim elemanlarının sayısal durumu dikkate alınarak oranlı örnekleme yöntemi ile, aynı zamanda bu kurumların ders dağıtım çizelgeleri araştırmacının çalışma zaman programına göre düzenlenmek suretiyle örneklem belirlenmiştir.

(vi) Belirlenen fakültelerin 1985-1986 1. dönem ve 2. dönem ders dağıtım çizelgeleri incelenerek, örnekleme giren ders dağıtım çizelgelerindeki konunun, birbirine zaman açısından uyumu ve araştırmacının da çalışma programı dikkate alınarak gözlem vakit çizelgesi belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları ve Yolları

Araştırmanın teorik temellerini oluşturmak üzere TÜBİTAK ve YÖK Bilgi Tarama Dökümantasyon Merkezinden ve kitaplardan yararlanılmıştır.

Araştırma için veri toplamada başlıca üç araç kullanılmıştır.

- (i) Gözlem formları
- (ii) Teyp bantları
- (iii) Görüşme formu

İki dönem 10'ar hafta süreyle toplam 300 saat gözlem yapılmıştır. Her derste sınav saatleri dışında her bir ders bantı kaydedilmiştir.

Alan çalışmaları sonunda, teyp bantları yazıya dönüştürülmüş ve böylece öğretim elemanlarının *söyledikleri* altları çizilerek sinoptik anlamda incelenecek şekilde kağıda dökülmüştür.

Diğer taraftan, öğretim elemanlarının *mesleki davranışlarını* belirleyen gözlem formlarının getirdiği veriler, birincilerin yanına konulunca öğretim elemanının;

Öğrettikleri sözel olarak ifade ve "tavsiye ettikleri" ile Mesleki davranışları "yaptıkları"

arasında karşılaştırma yapma imkânı doğmuştur.

Öğretim elemanlarının "dedikleri" ile "yaptıkları" arasında tutarlılığı etkileyen faktörleri, kendi açılarından belirlemek üzere herbirinden "görüşmeli anket" yoluyla bilgi sağlanmıştır.

Bilginin İşlenmesi

Öğretim elemanlarının, sınıfta söylediklerini sergileyen deşifre edilmiş teyp bantları ile, sınıf içi mesleki davranışlarını betimleyen gözlem kayıtları, paralel olarak incelemeye alındığında, teyp bantlarından her bir dersle ilgili olarak, öğretmen davranışına dönüşmesi söz konusu ifadeler, altları çizilerek işaretlenmiş ve daha sonra bunlar kategorik olarak sıralanmıştır.

Bu ifadelerin karşısına, öğretmenin gözlenen mesleki davranışlarının "gözlemlere göre" tartılması için beşli bir değerlendirme ölçeği geliştirilmiştir. Ölçekte, *çelişkili*, *tatarsız*, *kısmen tutarlı*, *tutarlı*, *çok tutarlı* ifadelerine 1'den 5'e kadar ağırlık puanı verilerek her bir öğretim elemanının söyledikleri ile yaptıkları arasındaki tutarlılık ölçüsünün hesaplanmasına imkân sağlanmıştır.

Ayrıca toplanan veriler

— Üniversitelere göre

— Disiplinlere göre

— Topluca

olmak üzere de ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Öğretim elemanlarından görüşmeli anket yoluyla toplanan veriler de kategorik biçimde düzenlenerek tutarlılık ölçeği ile birlikte değerlendirilmiş ve tablolanmıştır.

BULGULAR ve YORUMLAR

Araştırma kapsamına giren, öğretilen ile öğretim elemanı davranışı arasındaki tutarlılığı incelemeye elverişli olan beş ders, önce rakamlarla kodlanmıştır. Daha sonra her dersten belirlenen iki öğretim elemanı harflerle kodlanmıştır. Gözlem ve teyp bantlarıyla elde edilen bulguların sunulmasında ve yorumlanmasında bu kodlamadan hareket edilmiştir.

İkinci aşamada bulgular üniversitelere göre gruplanarak sunulmuş ve yorumlanmıştır.

Üçüncü aşamada araştırma kapsamına alınan tüm öğretim elemanlarının "Akademik Muhteva ile Öğretim Elemanı Davranışları" arasındaki tutarlılık ölçeği hazırlanarak genel bir yorum yapılmıştır.

Görüşme yoluyla elde edilen veriler ise;

- . Öğretim elemanlarının akademik unvanlarına göre
- . Öğretim elemanlarının ihtisas alanlarına göre
- . Sınıf mevcutlarına göre
- . Öğretim elemanlarının haftalık ders yüküne göre
- . Fiziki şartlara göre düzenlenmiş, gözlem yoluyla toplanan verilerle bütünleştirilmek suretiyle yorumlanmıştır.

Gözlem ve teyp bantları ile elde edilen verilerin öğretim elemanları ve derslere göre düzenlenmesi sonucu şöylece özetlenebilir.

Kod	Ders Adı	Tutarlılık Ölçüsü
1 A	Rehberlik	1.9
1 B	Rehberlik	2.8
1 A — 1 B	Rehberlik	2.35
2 A	Eğitim Psikolojisi	2.9
2 B	Eğitim Psikolojisi	1.6
2 A — 2 B	Eğitim Psikolojisi	2.25
3 A	Eğitim Teknolojisi	3.2
3 B	Eğitim Teknolojisi	1.6
3 A — 3 B	Eğitim Teknolojisi	2.4
4 A	Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme	2.2
4 B	Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme	3.5
4 A — 4 B	Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme	2.85
5 A	Eğitim Programları ve Öğr. Yön.	2.1
5 B	" " " "	3.5
5 A — 5 B	" " " "	2.8

Aynı verilerin üniversitelere göre düzenlenmesi sonucu şu şekilde özetlenebilir.

Üniversite Adı	Tutarlılık Ölçüsü
Ankara Üniversitesi	2.70
Gazi Üniversitesi	1.80
Hacettepe Üniversitesi	2.85
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	3.50

Öğretim elemanlarının akademik muhteva ile sınıf içi öğretmen davranışları arasındaki tutarlılık ölçüsünün akademik dereceler ve unvanlara göre durumu şöyle özetlenebilir.

Doçent Öğretim Elemanı	Yardımcı Doçent Öğretim elemanı	Doktora Öğretim Elemanı	Master'lı Öğretim Elemanı
2.56	3.06	1.9	2.16

Öğretim elemanlarının akademik muhteva ile sınıf içi öğretmen davranışları arasındaki tutarlılık ölçüsü ortalamaları ile ihtisas alanında ders okutma durumu şöyle özetlenebilir.

İhtisas Alanında Ders Okutma / Öğretim Elemanlarının Akademik Unvanları	Doçent	Yardımcı Doçent	Öğretim Görevlisi
Okuttuğu Ders İhtisas Alanında	3.05	3.06	1.85
Okuttuğu Ders İhtisas Alanı Dışında	1.6	—	2.35

Öğretim elemanlarının akademik muhteva ile sınıf içi öğretmen davranışları arasındaki tutarlılık ölçüsünün sınıf mevcudlarına göre durumu şöyle özetlenebilir.

Öğretim Elemanının Akademik Durumu / Sınıf Mevcudu	25 ve altı	52.74	75 ve Üzeri
Öğretim Üyesi	3.5	2.9	2.3
Öğretim Görevlisi	—	1.86	2.8

Öğretim elemanlarının akademik muhteva ile sınıf içi öğretmen davranışları arasındaki tutarlılık ölçüsünün haftalık ders yüküne göre durumu şöyle özetlenebilir.

Öğretim Elemanının Akademik Durumu / Haftalık Ders Yüğü	12 Saat	13-20 Saat	21 saat ve Üzeri
Öğretim Üyesi	3.5	3.05	1.9
Öğretim Görevlisi	—	2.1	2.1

Öğretim elemanlarının akademik muhteva ile sınıf içi öğretmen davranışları arasındaki tutarlılık ölçüsünün fiziki şartlara göre durumu şöyle özetlenebilir.

Öğretim Elemanının Akademik Durumu / Fiziki Şartlar	Fiziki Şartlar Uygun	Fiziki Şartlar Uygun Değil
Öğretim Üyesi	3.5	2.4
Öğretim Görevlisi	2.6	2.1

Gözlenen tüm derslerde akademik muhteva ile öğretim elemanlarının davranışları arasındaki tutarlılık ölçüsü 2.53 olarak bulunmuştur.

SONUÇLAR

(i) Öğretim elemanlarının özellikleri ile sınıf - içi Mesleki donanımları arasındaki tutarlılık ortalaması (2.53) olarak tesbit edilmiştir. Bu ise, bu iki antite arasındaki tutarlılığın düşük olduğu anlamına gelmektedir.

(ii) Öğretim elemanlarının unvanları ve sahib oldukları akademik dereceleri, öğrettikleri ile mesleki davranışları arasındaki tutarlılığı etkilemektedir. Ancak, kendi ihtisas alanında ders verenlerde bu tutarlılığın pozitif olduğu, farklı alanda öğretim yapanlarda ise unvan ve derecenin etkili olmadığı görülmüştür.

(iii) Sınıftaki öğrenci sayısı arttıkça öğretim üyelerinin öğretim içeriği ile mesleki davranışları arasındaki tutarlılık ölçüsü azalmış, öğrenci sayısı azaldıkça, tutarlılık ölçüsü yükselmiştir.

(iv) Öğretim elemanlarının haftalık ders yükleri arttıkça, tutarlılık ölçüsü düşmekte, ders yükleri azaldıkça, derslerde anlattıkları ile sınıf içi mesleki davranışları arasındaki tutarlılık ölçüsü yükselmektedir.

(v) Bina ve tesisler ile araç gereçlerin yeterliği tutarlılık ölçülüsünü etkilemektedir.

(vi) Öğretim elemanlarının, öğrettikleri disiplinin, tutarlılık ölçüsünü anlamlı biçimde etkilemediği görülmüştür. Öğretim alanlarına göre tutarlılık ölçüsü 2.25 ile 2.85 arasında değişmektedir ve tümü yetersizlik ifade etmektedir.

(vii) Öğretim elemanlarının öğrettikleri alanla mesleki davranışları arasındaki tutarlılık ölçüsü üniversitelere göre hayli farklılık göstermektedir. Bu katsayı 1.80 ile 3.50 arasında değişmektedir.

Burada belirlenen sonuçlar, öğretmen eğitiminden sorumlu olan kurumlarda, öğretim içeriği ile öğretim elemanının mesleki davranışları arasındaki tutarlılığın düşük olduğunu, ancak, bu tutarsızlığı etkileyen faktörlerin geliştirilmesi ile aradaki mesafenin kapatılabileceğini göstermektedir.

ÖNERİLER

Bu araştırmanın sonuçları ışığında şu öneriler getirilmiştir;

(i) Eğitim fakültelerine nitelikli öğretim elemanı yetiştirme sorunu, bir proje çerçevesinde ve gerçekçi bir zamanlama ile çözüme kavuşturulmalıdır.

(ii) Üniversitelerimizde öğretmen davranışlarını çeşitli yönlerden konu edinen araştırmalar yapılmalıdır.

(iii) Eğitim fakültelerinde öğretim elemanlarının akademik unvanlarının üst düzeylere çıkmasını sağlayıcı, kariyer yapmayı teşvik eden önlemler alınmalıdır.

(iv) Eğitim fakültelerinde ders veren öğretim elemanlarının alanlarında ihtisaslaşma dönemlerinde fazla ders yükü sorumlulukları olmamalıdır.

(v) Eğitim fakültelerinde öğretim elemanlarının ihtisas alanlarında ders okutmaları sağlanmalıdır.

(vi) Eğitim fakültelerinde sınıf mevcutları sağlıklı bir öğretim elemanı etkileşimini sağlayacak sayıda tutulmalıdır.

(vii) Eğitim fakültelerinde öğretim elemanlarının haftalık ders yükü 12 saatin üzerinde olmamalıdır.

(viii) Eğitim fakültelerinde bina ve tesisler ile araç gereçleri iyileştirici önlemler alınmalıdır.